

*Kurulok**

„Kurul”. Ilyen furcsa nevet adott a hajójának Györök Leó. Valószínűleg a turul szóból barkácsolta, de hogy sejtésem szerint mi volt a másik szó az asszociációban, azt ebben a mai műturuikodó világban nem igazán akarom kimondani, nehogy besoroljanak valamelyik oldalra napjaink hungarusz–fingarusz háborújának bős apostolai. Vélhetőleg nem is igaz, amit gondolok, mert a múlt századfordulón volt egy figyelemre érdemes ősmagyarkutató iskola is. Elég, ha a nemzetközi elismertségű Zajti Ferencre, Fáy Elekre vagy arra a Magyar Adorjánra utalok, aki kis vitorlásával szintén itt csavargott a magyar–dalmát Adrián.

A vitorlás, a hajó: vajon mi vonzza olyan olthatatlan vágyakozással a szívünket, a lelkünket ehhez a lélekvesztőhöz? *„Egy karcsú vitorlásárbc jól feszülő kötélzettel, a szélben dagadó nagy vitorlával és korrekt szabású toppal nekem ma is többet mond, mint sok olyan dolog, amire esztendőket áldoztam az életemből.”* Így emlékezik Herczeg Ferenc is, és vélhetőleg nem maga a sajka mint tárgy hiányzik neki, hanem a tenger végtelen sós női húsa, amelyen ezzel a kis szerszámmal, Priamosznak érezve magunk, szerelmes barázdákat szántunk, miközben szikrázik a déli nap, és bőrünket cserzi a borrina.

Hol veszett el ez a tenger, hová húzódott vissza a tündérvalóságból az elmúlt évtizedekben tengernélküli, szellemnélküli évtizedeinkben? Talán mi is oda jutottunk, mint a németek – akiknek bár maradt tengerük, de Kosztolányi nagyon életszerű anekdotája szerint a part és a tenger találkozásához értelmező táblát állítanak azzal a felirattal: Das Meer. Mitől lett a németeknél semleges nemű a tenger? Micsoda szemiotikai katasztrófa zajlott le a német nyelv kialakulásánál és minden olyan nyelvnél, ahol ugyanígy történt? Goethe mesélhetne erről, de ha erről kezdene beszélni, valahogy így kezdené: ha olasznak születek, Dante lettem volna. A tenger ezen mosolyog, nem érzi azt a kint, feszültséget, szellemi hajótörést, ami meg tudja bénítani azt a népet, amelyik elveszíti a tengert, főleg ha elveszíti szellemi óceánjait, ráadásul váratlanul és tragikusan. Azon viszont már a tenger sem csodálkozna, ha ilyenkor egy nép tudati óceánján kísértethajók jelennének meg, és olyan lelki Bermuda-háromszögek, amelynek örvényében úgy liftezne a szellem, hogy az komolyabb UFO-kutatókat is elkápráztatna. Mi magyarok is képesek vagyunk kiírni a szellemi lavórajnkra manapság, hogy: Das Meer.

* Fejezet a nyáron megjelenő *Tengerkönyvből*.

Három igazán bátor vitorlás csavargója és furcsa szelleme volt a száz évvel ezelőtti Adriának: Herczeg Ferenc, Györök Leó és Magyar Adorján. Talán a legizgalmasabb közülök az utóbbi. Nemcsak azért, mert ő igazán kalandos vitorlászásban vett részt az Adrián és a Jón-tengeren 1925–26-ban, hanem mert megírta az *Ősműveltség* című összefoglaló művét is.

A Cattarói-öböl

Talán nincs a világnak szebb, csipkézettebb, tagoltabb, magas hegyekkel koszorúzottabb, de olykor mégis zordon öble, mint a cattarói. Magyar Adorján édesapja, az erdélyi Magyar Antal torokbaja miatt költözött le erre a tájra. Vett egy régi házat Zelenikában, azt felújította, és ez lett Hotel „Plaza Zelenika”. Ez a vidék akkor még az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott. Hivatalos nyelve mégsem a német volt, hanem az olasz, annak is a velencei tájszólása, ami nem olyan nagy különbség, hogy ne értenék kiválóan egymást, mindenesetre jobban, mint mi a csángókat! Bár meglepetés is sűrűn érthette az olaszul is tudó külföldit, mert például a kocsi szó olaszul *carrozza* vagy *vettura*, velenceiül és triesztiül pedig *brum*. Érdekes, hogy a mások által leginkább átvett újkori magyar szavunk, a kocsi, németül *Kutsche*, egy birodalmon belül is összevissza mozgott, mert amíg a horvátok az olasz szót használták, így *karuce*, addig a szlovének a *kočija* szót.

A különböző nyelveknek ilyen kedves, furcsa, egymást áthatva megtermékenyítő szövedékében lélegzett még száz évvel ezelőtt Dalmácia és benne a tengeri éden bizzar (bizarro, baszk–olasz szó) rózsája, a Cattarói-öböl. Ha volt az Osztrák–Magyar Monarchiának valami haszna, akkor ez a nyelvi perzsaszőnyeg gazdagságú poliglott vi-

lág az. Az első világháború, Trianon, a fasizmus és végül főleg a hosszú kommunista diktatúra a nyelvi és azon belül emberi kapcsolatok olyan kedélyes hullámzását robantotta fel, és taszította gyalázatos sovíniszta mélységekbe, ahová különben magától soha nem sülyedt volna ez az áldott, az Adriával szomszédos tájvilág. Furcsa persze, hogy mi, magyarok sírjuk vissza a monarchiát, pedig nálunk többet senkinek sem ártott. Érdemes lenne a nemrég létrejött budapesti Habsburg Intézetben azt is megvizsgálni, mennyit és mikor ártottak életveszélyesen a Habsburgok a magyar történelmi érdekeknek. Egészen odáig, hogy miért nem csatolták 1797-ben – különben cinikusan a Szent Koronára hivatkozva – Dalmáciát Magyarországhoz. Vagy Bécs Jellasicsot hogyan uszította, vele együtt a történelmileg testvér horvát népet – amely még 1797-ben azt kérte, hogy Magyarországhoz tartozhasson – éppen a magyarság ellen máig ható eredménnyel. Ezzel szembe vethetné a felvilágosodás vallással ellentétes tradicionista gondolkodás, hogy azt is meg kellene vizsgálni, hogyan tört ki olyan „spontánul” az a nagy európai forradalmi hullám 1848-ban, így „spontán módon” Magyarországon is, miközben állítólag véletlenül Kossuth már évek óta levelezett Mazzinivel, Európa egyik legjelentősebb szabaddkőműves vezetőjével. Ugyanaz a tradicionista kör rákérdezhetne, persze csak úgy történelmietlenül, hogy Trianonból nézve Kossuthnak vagy Széchenyinek vagy még inkább az aulikus gróf Szécsen Antalnak volt-e igaza.

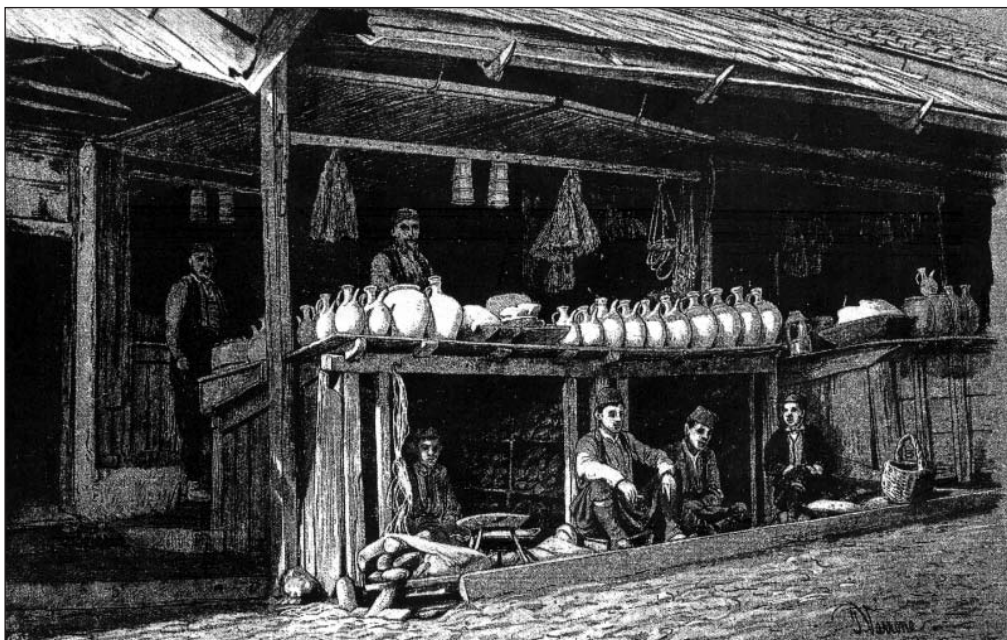
Maradj te csak boróka, mondaná Poseidon, a legderekabb olimposzi isten, ha nem mondta volna már egyszer ezt nekem, és én róla, hogy ő a legderekabb. Így most csak azt tanácsolja, hogy *„helyedben én bölcsebb lennék, nem gereblyézném vasboronával a történelemcsinálók tudattengereinek zavaros mély fenekét”*.

Csacska magyarázat, de igaz, hogy egyáltalán nem a mi lett volna ha sekélyes vizein sajkázom, hanem inkább a hatalom és a nyelv, a hatalmi és a nyelvi erő néha finom és finomkodó, néha durva, olykor szikrázó összecsapásai érdekelnének, már ha lenne bennem elég szellemi erő az emberi történelem eme két legveszélyesebb és talán a valláson kívül legizgalmasabb birodalmainak vizsgálatához. Bár a vallás is ebből a kettőből szövődik hitünk hálójává: erőből és igéből.

És a nagy találkozás egyben a nagy szakítás pillanata: Babel. Bábelt az egész zsidó–görög–keresztény kultúra – vélhetőleg tévesen – szemiotikai katasztrófaaként értelmezi. Mintha ott esett volna szilánkjaira Isten nyelve, jobban mondva az Isten által adományozott földi nyelv. De mi van akkor, ha a Babel-szimbólum nem más, mint lázadás egy birodalmi nyelvi gettó létrehozására irányuló kísérlet ellen. Már magában ez a sikeres lázadás sem egy kis dolog, sőt az emberi szellem addigi legnagyobb tette is lehet. Főleg ha arról szólt, hogy egy felismerhetetlen nyelvi kaleidoszkópba rejtjük el Isten földön bujdosó nyelvét egy nephilim tudati agresszió elől. Ráadásul úgy, hogy egy megfoghatatlan folklórszerű fejlődéssel ezer nyelvi világban úgy burjánozzon az idők végezetéig, hogy akkor majd egy anti-bábelként felmutattasson, mint a Titkos Értelmű Rózsa: az I.G.E. A kereszt közepén találkozik a T.É.R és az I.G.E. idő.

Száz évvel ezelőtt még Bécsből, Budapestről könnyedén le lehetett jutni Raguzá alá a Cattarói-öbölbe. Lehetővé tette ezt a Bosnisch-Herzegowinische Staatsbahnen és Raguzá alatt a Kuk Staatsbahnen. Mi minden történt az elmúlt században, hogy manapság veszélyesebbnek tartjuk bejárni ezt az utat, és kalandos léleknek kell lennie an-

nak, aki Budapestről vonattal Szarajevón és Mostaron keresztül Ragusa mellett elhaladva akarja elérni Zelenikát. 2005 nyarán, mikor a Magyar Bor Akadémiával a déldalmát borászatot készültünk meglátogatni, nehezen hoztuk meg a döntést, hogy nem nagy kerülővel végig a dalmát oldalon megyünk le. De az európai ember már csak olyan, hogy azt véli, vele nem történhet semmi, a terror, a tragédia a világ távoli szegleteiben, tőlünk elszigetelten működik. Hiába balkáni háború, hiába robbantgatások, mi élünk nyugodtan az „ez csak mással történhet meg” naiv hitében. Azontúl valami furcsa vágyakozásban egzotikus világok, emberek, tájak után, és itt Európának ezen a felén keresve sem találhatnánk izgalmasabb vidéket, mint Szarajevó és Mostar. Ráadásul egy olyan nagy csábító vonzott erre az útra engem, mint Asbóth János, aki 1866. évi utazásáról megírta a *Bosznia és Hercegovina útirajzok és tanulmányok* című könyvét 31 egész oldalas képpel és 42 szövegrajzzal *Meinzel cs. Kir. Hadnagy felvételei, Königsberger szarajevói műáros eredeti fényképei és mások után*. Leírása annyira lenyűgözött, hogy elhatároztam, a szarajevói bazárt látnom kell, és ez úgy oldható meg, ha a bortúrabusz közönsége Szarajevóban száll meg, és én, mint a többi utakon is reggel, amíg a többiek kászálódnak, kilógok egy kis piac- és templomnézésre. Talán semmi sem árulja el egy nép lelkét pontosabban, mint a szent helyei és a piaca. Szarajevó piacát a Baščaršiját az ötszáz évvel ezelőtti formájában helyreállították. Félig idegenforgalmi látványosság, félig a mai életet is szolgáló piac.

Árusok bódeji 1866-ban

Úgy látszik, hogy ha valaminek van a nép életében mélyen gyökerező ereje, azt nagyon nehezen győzi le a műcivilizációs műipar. Így a törökkévész maradt, mert az ember csak akkor ember, ha egy másikkal nyugodtan, tét nélkül régi dol-

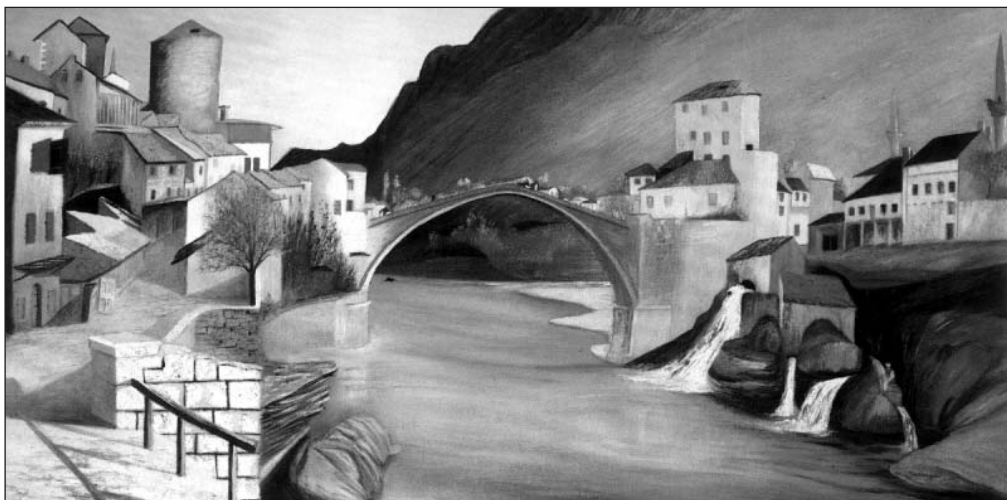
gokról, régi ízekről, régi szép asszonyokról beszélgethet, s tudatában van annak, hogy *van, ki hajón él, van, ki lova kantárját igazítja, s van, ki barátaival beszélgetve törökkávét iszik, úgy várja öregségét.*

A szőnyegbolt is igazi szőnyegbolt kézzel készült áruk tömkelegével – bár a régi stílusú zenicei és petrováci már nincsen – és nem számítógéppel vezérelt szövészek sterilen hibátlan végvásznaival és műselymeivel. Egyre jobban vonzzanak a kézzel szőtt lenvásznak, ők számomra a kellem legfőbb földi tárgyi hordozói. Jó lenne csak nyers lenvászon ruhát hordva sétálni le a tengerhez, s közben gondolatban barátkozni a bölcsességgel, mint Pitagorász, s belső metronómmal jó ütemben mérni a lélek evilági lengésidjét.

Ha van valami, amit mi, európaiak igazán irigyelhetünk a mohamedán világtól, az a bazár és főleg a mögötte működő céhes világ, amely valójában nem is gazdasági szerveződés, hanem vallási. A mohamedán kultúra legnagyobb ereje, és a modernizált világot mélyen kihívó „gyengesége”, hogy nem engedi magát sterilen szakrálisra és profánra szétszakítani.

Mi itt Európában azt hisszük, hogy a céh az egy igazi európai intézmény, pedig még a neve is, a német „zunf” szó, az arab „szinf”-ből ered. Az arab céheknek mindnek van saját védőszentjük, ezt átvettük tőlük. Asbóth János – aki Asbóth Lajos honvédtábornok fia volt, és annak az Asbóth Sándornak az unokaöccse, aki Orsovánál elásta a Szent Koronát, majd USA-tábornok lett, és az ő tervei alapján épült fel az új Babilon, a Manhattan félsziget metropolisza – fel is sorolja a szarajevói céheket és védőszentjeiket. A céhek megalapítását Mohamedre vezetik vissza. Ő viselte az első kézműves kötényt (nana...), amelynek zöld selymét Gábrriel arkangyaltól kapta, és ebből lett a próféta zászlaja. A céhrend szerint Ádám volt az első földműves, Enoch az első szabó és írnok, Noah az első ács, Ábrahám a Kaába építője, Izmail a vadász, Izsák az első pásztor, Juszuf az első órás, mert az egyiptomi sötétségben kitalálta a homokórát, Daud (Dávid) fegyverműves, Jeremiás a sebész, Sámuel a jós, János a halász, Isza (Jézus) az utazó. A cukrászok védőszentje Omar Halvaj, tőle származik a mézből és mandulából készített halva. Valamint a számunkra legizgalmasabb alak, Omar ben Omran Berberi, a próféta tanítványa, aki a legelső zemid és guladzsián nevű süteményeket készítette, melyek a mi zsemleink és kalácsunk ősei. Ez a figura különben is gyanús, mert mint ahogy a neve mutatja, ő nem arab származású, hanem berber. És ha egy berber Juszef nevű férfit valaki Juszufnak szólít, az annyi, mintha valaki egy székelyt leoláhozná, ahogy ezt nekem Juszef Sebani nevű berber barátom egyszer kifejtette, miután elénekeltük a „Csikorog a szekér, szép hat ökor húzza” kezdetű széki dalt. Csak ketten tudtuk a társaságban jól a szövegét, ő azért, mert műszaki egyetemistaként Magyarországon Sebestyén Mártának udvarolt, én meg azért, mert én Budai Ilonának.

A mostari hidat szétlőtték, a mostari híd bedőlt a folyóba, döböntett meg egy évtizede az egyik reggel a rádiós hír. Csontváry képe óta valahogy úgy képzeli sok magyar, hogy ez a híd nekünk is szent helyünk. Ha a magyaroknak van megfoghatatlan szellemű szent dervise, akkor az Csontváry.

A Csontváry-kép

Igazán nem is tud ezzel a fura alakkal mit kezdeni még a magyar művészet-történet sem. Modernizmusba ájult művészettörténészek főleg egymás közt fanyalognak, és annak idején csodálkoztak Németh Lajoson, hogy mit akar ettől a szellemileg zavaros félnaivtól. A felmagasztaló másik oldal pedig a magyar kultúra kódját vélte felfedezni benne nagy intuícióval, mint Michael Drosnin a Biblia kódját, a kabbalisták Newton, Einstein és más modern alkimisták után szabadon. A racionális elme fölényességében könnyedén a neveltség világába hessegeti ezeket a gondolatokat, nem elemelve azt az egyre veszélyesebb mai helyzetet, hogy a tudományvallás manapság milyen ezoterikus háttérhatalmakat szolgál. A felvilágosodás szellemi vakui ma még tökéletesen működnek, hogy milyen világra nyílik a szemünk, ha már végképpen megszokta a káprázatot, az az igazi talánya korunknak. Nem igazán lepődnék meg, ha az emberi történelem minden eddigi ezoterizmusa new age-es fókuszon keresztül egyesülne a tudományvallás génmanipulációs, fekete lyukkal kísérletező, rejtett törekvéseivel egy fekete unio mysticában.

A mostari híd szétlövésének vélhetőleg semmi hadászati jelentősége nem volt. Az a szűk utcácska, amely a hídra vezet, amin két teherhordó szamár egymás mellett nehezen fér el, nem lehet stratégiai kérdés. Itt valami mást, valami mélyebbet kellett elpusztítani. Még két nép egymás iránti gyűlölete is kevés ehhez a tettehez. Egy egész világot lehetett itt elsüllyeszteni. Egy olyan világot, amelyet csak a lángoló tekintetű jeremiási festő, Csontváry ismert, és néhány kortársa, mint Zajti Ferenc és Magyar Adorján.

Vakító napsütésben kerülgetem a szépen, drágán, de sterilen újjáépített hidat. Nincs kedvem semmit sem venni a bindzsiárusoktól. Minden, minden kacat, már a régi paraszti tárgyakat, népművészeti értékeket is széthordták, s ahogy a régi híd belerobbant, belesüllyedt örökre a folyóba, úgy elsüllyedt az a világ is, amit már annak idején Asbóth János olyan kedves egyszerűséggel leírt. Nincsen innen

már mit magunkkal vinni. Talán csak a híd előtt a turista anzikszon elkapott pillanatot: a mosolyod, ami örök, a ronthatatlan régi híd két ember között.

Nem volt a Magyar-Adriának bátrabb, valójában vakmerőbb hajósa, mint Magyar Adorján. Olyan halálmegvető bátorsággal kószált a dalmát Adria bóra szagatta partjain, hogy akik látták, azokban megfagyott a vér. Álom nevű vitorlása másfél méter széles 4 és fél méter hosszú (rövid) és 40 cm merülésű. Egy ilyen dióhéjjal kisebb tavakra is bátorság és botorság kivitorlázni. Ezt ő is sejtette, ezért „biztonságát” azzal fokozta, hogy a csónakgerinc élére egy 58 kg súlyú vasrudat erősített – ami némi biztonságot is jelentett orv zátonyok ellen –, valamint a hajó belsejébe még rakott 30 kg vasat. Ez a két vastömeg biztosította volna, hogy ha léket kap a hajó, úgy elsüllyed, mint a balta. Ráadásul mindig egyedül hajózott, jobban mondva az 1925-ös útjára magával vitt egy Cicamica elnevezésű kismacska, amelyik ott nőtt fel a kisvitorláson, természetében teljesen elkutyásodva mindenhová követve a gazdáját szárazon és vízen.

Hősünk az 1925–26-os évben több ezer kilométert csavargott Korfutól Fiuméig. A kiindulási pont mindig Zelenika volt, a családi fészek, az apa által alapított szálloda. Itt volt a végállomása a Bécs–Budapest–Sarajevo–Mostar felől érkező vonatnak, amelyen olyan furcsa emberek utazgattak, mint Csontváry vagy Fáy Elek, aki szállodájukban szállt meg, s aki 1910-ben megjelentette *A magyarok ősbona* című könyvét, mellyel be is oltotta Magyar Adorjánt egy olyan szellemi életvállalkozásba, ami sokkal veszélyesebb volt, mint a bóra által mélyen korbácsolt tenger.

Gyermekeink, a Vízöntő gyermekei talán már el sem tudják képzelni, milyen bátorság kellett a múlt században felvetni bármilyen a finnugortól eltérő magyar nyelvfejlődési elméletet. Milyen tudományos ledorongolás és gúnyáradat indult az ellen, aki megkérdőjelezte az uralkodó nyelvi kánont. Már az egyetemen túlbiztosította magát az uralkodó konzervatív akadémista elmélet. Emlékszem, hogy egyetemista koromban az egyik nyelvtörténeti órán hogyan gúnyolódott tanárunk a boristenes Boryszthenész példán. Ezt azután olyan sokszor hallottam, mint lejárató etalont, hogy felkeltette kíváncsiságomat, és utánajártam az ügynek. A lejáratás így szólt, hogy ezek a délibábos, amatőr nyelvészek ilyen és hasonló nevetséges nyelvhasonlításokkal élnek. Nyomozásom Fáy Elek könyvéhez vezetett. Ebből kiderült, hogy a szerző egy cseppet sem délibábos és egyáltalán nem amatőr, hanem magasan képzett tudós. Ráadásul könyve még csak nem is összehasonlító nyelvészeti, hanem filológiai, forráskutató mű, amely csak neves külföldi szerzők által közzétett régészeti, filológiai adatokat vizsgál. Természetesen így ebben a műben szó sincs arról, hogy valaki önkényesen kiválogatott magyar szavakhoz véletlenül megfelelő más nyelvi szavakat keres, vagy fordítottan például így, hogy boristenes az esetleg megfelel a görög Boryszthenésznek. Fáy Elek nem tett mást, mint Hérodotosz IV. könyvének 78–79. szakaszát – amit bárki olvashat – ismertette így:

„Hérodot idézett szavaiból tehát az tűnik ki, hogy Boryszthenész (mai Dnjeper) és Tanaisz (mai Don) folyók között élt úgynevezett királyi szkíthák gúnyolni (vagy Hérodot szavai szerint), „kinevetni” szokták a közelükben megtelepedett – miletuszi eredetű – görögöket, amiért Bakbusznak, azaz a boristennek áldoznak, s hogy ezek gúnynévképpen

nyerték a szkítháktól a boristenes (vagy boristenita) nevezetet, mely aztán róluk, a közeliükben elhaladó folyóra, a Dnyeperre is átragadt, s a „boristenes” nevezet a görögök forgalomban aztán a – különben semmit sem jelentő, de görögös hangzatú – Boryszthenész alakot öltötte.”

Magyar Adorján elmeséli, hogy ez a könyv megjelenésekor, 1910-ben furcsa környezetben találta magát. Állítólag az akkori magyar közoktatási miniszter felvásároltatta azzal a céllal, hogy szétszítja az iskolai könyvtárak között, de ehelyett titokban bezúzatta. Bezúzatott egy steril filológiai művet. Ez nem lehet igaz. Vagy ha igaz, mi mozog itt a mélyben, mitől rángatózik az öreg ördög farka – mondta volna nagyanyám.

Na itt vagyunk az összeesküvés-elméletek közepében. Képzeld el, ha ma a közoktatási miniszter hasonló trükkel ezt tenné Kertész Imre *Sorstalanság* című könyvével. Még elképzelni is tereh...

Ahogy a Biblia mondja, a tenger pedig avégre vala, hogy abban mosakodjanak a papok. A könyv pedig avégre van, hogy abban mosakodjanak szellemileg az írástudók. Miért van az, hogy steril grammatikai struktúrák biflázásával elrettentjük gyermekeinket a nyelvi óceán káprázatos birodalmától, attól a szellemi örömtől, ha kezdjük megérteni azt, hogy mit miért és minek nevezünk meg. Ha különbséget tudunk tenni az angyalok és az emberek nyelve között. Dante ezt megkísérelte, s talán ő utalt legréjtélyesebben a nyelvváltozásra a *Paradicsom XXVI. énekében*, érdemes idézni olaszul és Babits fordításában is.

*Pria ch'i'scendessi a l'infernale ambascia,
I s' appellava in terra il sommo bene
onde vien la letizia che mi fascia;
c El si chiamò poi:*

*Mielőtt lelkem a Pokolra szálla,
földön a legfőbb Jónak neve El volt,
aki ma fényem' ez örömbe zárja.
Azután Éli lett az, ami El volt;*

Sokan úgy vélik, az emberek nyelvén szól, amit már értünk, hogy mit jelent. Az élet, az élni szó az emberek nyelvén van, de mi van az angyalok nyelvén? Talán az hogy ÉL vagy ÉLI. ELI, ELI, LAMA SABAKTANI, ez az angyalok nyelve. Ezt senki sem érti a keresztfa tövében. Csak vélekednek róla: *Imé Illyést hívja*. Márk az evangélista sem tudja pontosan, azzal a szófordulattal él, hogy ami megmagyarázva annyi, mint: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem. A megváltás központi misztériumának egyik legfontosabb mondatát senki sem érti pontosan. Talán csak a zseniális Szent Pál talál kiutat. Bár ő sem megfejtést, hanem „csak” megoldást: *Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem mint a zengő érc vagy pengő cimbalom*. Milyen jó is lenne ezzel a Pállal akár szellemi lélekvesztőn is, de kivitorlázni a nyelv

óceánjára, és ennek a tengernek a Patmoszán beszélgetni Jánossal, hogy a Jelenések könyvében az angyalok, vagy az emberek nyelvén ragozta a szavakat: mi benne a múlt és mi benne a jövő?

Böcklin: Holtak szigete

Mindnyájan a Böcklin által megfestett Halottak szigete felé hajózunk. Legalábbis a metaforák tékozló idejében, időtlenségében. Magyar Adorján a valóságban is hajózott a Böcklin megfestette sziget felé. 1925. augusztus 11-én érkezett Korfuba, majd innen a kis Pontokonisi-szigethez vitorlázott. Vannak szerencsés sorsú helyek. Úgy tapad hozzájuk a teremtő képzelet, mint szépasszonyok telt idomaira a selyemruha. Ez a kis sziget például megragadta a görög mondavilág fantáziáját, amely szerint ez a táj nem más, mint Odüsszeusz kővé változott hajója, amelyet Poszeidon haragjában átkozott kővé. Érdemes lenne egyszer azt a talányt is megfejteni, valójában miért nem kedvelte egymást az a kedves csavargó és az a nagyon tisztességesen emberi isten. A valódi okot persze tudjuk: az a testi sértés megbocsájthatatlan egy istennek, még ha emberevő ellen is követik el, de mélyen az az érzése az embernek, hogy csak az eposz dramaturgiai szerkezetének építkezése provokálta egymás ellen ezt a két alakot. Lehet, hogy valahol mélyen itt született az európai dráma és nem a görög kecskejátékban. Ez az a dramaturgiai „felelőtlen” pillanat, mikor az isteneket a történet kedvéért végképpen trónfosztjuk és (szín)játékaink játékvá tesszük. Ez az a pillanat, mikor rádöbben az ember, hogy az istenek mint vándormadarak úgy elhagyták a Földet, hogy már soha többé nem térnek vissza. Nem kell többet tőlük félnünk, emléküket is humanizálhatjuk, bevonhatjuk kisedd földi játékainkba, hogy most már ők szolgáljanak bennünket halhatatlanságukban is már szinte nevetségesen. Az egykor gőgös istenek szomorúan szemlélték földi trónfosztásukat, amíg az egyik cinikusan meg nem szólalt: *az emberek, mint vándormadarak elhagyták az eget. Nem baj, maradt bennük mag belőlünk, csirázik bennük Azázel lázadó lelke. Ne búsulj, nephilim!*

Pontokonisi szigete nemcsak a görög mitológiát vonzotta magához, hanem a romantika képzeletét is. Valahogy általános véleménnyé vált, hogy ez a sziget ihlette meg Böcklint, hogy megfesse a Halottak szigete című festményét. Kevés elhíresültebb kép volt a múlt század fordulóján. Szergej Rahmanyinov például azonos című szimfonikus költeményt írt. Furcsa bizonyíték, hogy nemcsak misztikus tájak, hanem misztikus tájképek is tudják ezoterikus mélységekbe, magasságokba csábítani az emberi lelket. Böcklin maga valójában észre sem vette, hogy mit jelenthet a képe, hogy festménye milyen önálló életre kel. Ez abból is látszik, hogy igazán címet sem tudott adni neki, sőt leminősítette, mert „ábrándozásra való képként” címezte meg. A kereskedő zsenialitása emelte fel a képet egy kor kultusztárgyának a rangjára, mikor elnevezte a Holtak szigetének.

Magyar Adorján a valóságban hajózott Böcklin igazi szigete felé. Ő találta meg azt a helyet, ami természetesen a magyar Adrián van a cattarói legbelső öbölben. Talán ez a felfedezés, valamint a bőrét, a zsigereit cserző tengeri szél erősítette ezt az embert, hogy a vélhetően Atlantisznál mélyebbre és talányosabban elsüllyedt magyar őstörténet óceánjának legvakmerőbb utazója legyen. Az biztos, hogy megvolt benne az a szent megszállottság, amely képes Mózesnek képzelni magát, s egy népnek a semmiből (már ha az isteni üzenet az) egy olyan új történelmi múltat és jövőndő szerepet kreálni, hogy abba igazi és álbirodalmak pusztulnak bele, és Egyiptom lelke a frigidládában elhagyja Egyiptomot.

Amíg szerencsésebb sorsú népek és tájak soha meg nem történt eseményekből is meg tudják építeni saját kultúrájuk bábeli tornyait, addig ez valahogy a magyaroknak nem megy. Újkori népek úri gögje állandóan figyelmezteti, nehogy már piramist építsen a paraszt, ráadásul a nomád. Pedig a piramis építésénél a vélt szkíta ősök azon a tájon is csavarogtak. Ezt abból is lehet tudni, hogy az ősegyiptomiak valahonnan a mindenségből beszereztek három földön kívüli állatot: a macskát, a kígyót és a sólymot. Ez a három lény, ez a három félig állat, félig ember, félig angyal kiméra együtt hordozta Egyiptom minden misztikumát. Ott esett szét a Nagy Egyiptom, ott homályosodott el Hórusz szeme, amikor a zsidók markukba vették a kígyót, és megbénították, a szkíták elvitték a sólymot, melyet azután turullá „kereszteltek”, és bajlódnak véle a mai napig is. De ki nyúlta le a macskát, vagy ez az igazi harmadik út? A macska finoman ráteszi puha talpát a hangya fejére, s ebben a pillanatban fel van függesztve az élet és halál:

*Ezer trónjáról a Pokol
feláll és tiszteleg**

Amint említém, Magyar Adorjának a Kurul nevű hajóján volt egy macska. Vélhetőleg ő volt az atlantiszi kisMacsek reinkarnációja. Talán a vele való együttlét piszkálta fel úgy a vadvitorlás képzeletét, hogy a háborgó tengernél is veszedelmesebb vizek-

* Edgar Alan Poe: *Város a tengerben*.

re evezzen. Először csak Böcklin Holtak szigete felé. Meg is találta a cattarói legbelső öbölben, túl azon a szoroson, amelyen Zsigmond magyar király olyan vasláncot húzatott keresztül, hogy a velencei gályák nem tudtak bemenni. Micsoda mitológiát lehetne az ilyen zseniális harcászati ötlet, ötletek mögé teremteni. A vér nélküli háború, önvédelem mítoszát. Bár vélhető, hogy a véres történetek az ókorban is jobban vonzották az emberi képzeletet, mert hát az ember mégiscsak *sárkányfog vetemény*.

A Cattarói-öböl legbelső bejáratától balra van két kicsi szigetcské, az egyik Szent György (San Giorgio, Sveti Djuradj), a másik a Madonna (Madonna dello Scalpello, Gospa od Skrpjela) nevet viseli, a két sziget fölé magasodó hegyoldalban pedig egy természet alkotta óriás szem van, amelynek nincsen szembogara, tehát vak. Ez a természeti kép magához vonzotta az ógörög mondavilág képzeletét, amely ideképzelte a Galatea-mondakört, amely szerint Polüphémosz óriás, Poszeidon fia szerelmes volt Galateába, azonban a hölgy Áciszt szerette. A féltékeny óriás, amikor a tengerben úszni látta Áciszt, egy hatalmas sziklával agyondobta. Ebből lett a mai Szent György-sziget. Galatea történetét különben Ovidius is megírta. Az ő patriotizmusa Sziciliába helyezte a monda terét, nem véletlenül. Nemcsak a szenteknek, a költőknek is maguk felé hajlik a kezük.

Ha Magyar Adorjánnak igaza van és a Polüphémosz–Odüsszeusz történet ihlető színhelye a Cattarói-öböl, akkor ez a hely az európai szellem születésének egyik kitüntetett színtere. Akkor itt dőlt el, hogy az Odüsszeia nemcsak egy „egyszerű” versbe szedett földrajz tankönyv, hanem egy igazi, nagy beavató könyv Európa alapításába. A racionális Európába, amely egyre távolabb az istenektől a szabad kereskedelem és szerelem, a gazdasági ravaszság, a soknyelvű, sokvirágú kultúra új világgépével végleg leváltotta az őstradíciót. Európa felemelkedésével Atlantisz végképpen elsüllyedt több mint kétezer évre a tudatunkból is. Most valamiért megint itt dübörög, dobog valahol hátul az agyban, s jön fölfelé, mint egy mélytengeri soha nem látott óriási lény megállíthatatlanul és borzongatóan.

Az ősciprusok – amelyekről Ézsaiás azt mondta, hogy a babiloni fogságból való meneküléskor: *még a ciprusok is örvendenek* – eléggé kipusztultak Európából, vadon szinte már nem láthatók. Helyettük a feketészöld koronájú olasz ciprus terjedt el. Ezek a nagyra növő, rendíthetetlen, komor méltóságú díszfák állnak a sírok között a mediterrán temetőben, mint őrségben állva meghalt sudár katonák. Mitől változott a ciprus, az örök élet jelképe az európai temetőben a halál jelképévé? Az örvendő ciprusok mitől váltak jajgató ciprusokká? Vagy ez a szimbólumváltás is arra a mélyen mozgó világgép-váltásra utal, ahogy az európai gondolkodásban az élet kultúrája felcserélődött egy látszólagos, felfokozott életigenlés jegyében a halál kultúrájára. Az európai szellem legkínosabb, valójában igazán soha fel nem tett kérdésére: miért félünk jobban a haláltól, mint az élettől? Ez nem egyszerűen a siralomvölgy és a mennyország szembeállításának vallási kérdése. Ez talán az emberi jelenség metafizikai kulcskérdése.

Go West, young man! Go West, mondta volna Odüsszeusz, ha tud angolul. De a Nyugat a halál kapuja, a halál birodalma. Az európai fejlődésben egy furcsa kettős, ellentétes mozgás teljesedik ki, ha – felületesen akár – egy pillanatra szembeállítjuk az egyiptomival. A fáraói Egyiptom a halottkultusz legmagasabb földi megnyilvánulá-

Goya: Szaturnusz

pace. Bár, hogy majd valójában békésen nyugszik-e, arról a nagy kortársnak, Goyának teljesen más a véleménye. Szaturnusz című festményénél hátborzongatóbb látomásra talán képtelen az emberi elme. Cinikusan azt is mondhatnánk, hogy ezért a képért érdemes volt Európának pokolra szállnia. Csak Európa pokla a miénk is. A Szaturnusz-kép olyan mély pokolról beszél, hogy azt Dante „barátságos” pokla nem fogadná be, és Faust Mefisztója is visítva menekülne belőle. Európa legizgalmasabb szellemi teljesítménye, hogy Giordano Bruno sok különböző világa mintájára számtalan gonoszabbnál gonoszabb poklot vetít elénk. Goya Szaturnusza a végső pokolra szállás nagy utazásának XIX. századi hívogató-elrettentő turista plakátja. Az utazás a XX. században megtörtént. Túl vagyunk rajta, bármennyire is hihetetlen. Már a Vízöntő mosolyog csábosan felénk, szirén szemekkel.

sa. Halottkultusz az örök életért. A fáraó isteni örök életéért, istenségéért. De mi lesz az emberekkel, ahogy ma mondanák. Lehet, hogy ez a szemérmetlen kérdés kovácsolt lázadó embereket egy néppé, zsidóvá. És elindultak, hogy istenné váljanak...

A San Giorgio-sziget sírok fölé magasodó óriás ciprusai megragadták Böcklin képzeletét, legalábbis Magyar Adorján szerint, akinek édesapja mesélte, hogy ő Ucellini cattarói püspöktől hallotta: egyszer nyáron járt ott Böcklin, mikor a Madonna-szigeten búcsú volt. A festőt az ünnepség nem nagyon érdekelte, hanem a másik, a ciprusos szigetet nézte mindig, majd bérelt egy csónakot, és átvitette magát. Így született az európai művészet egyik legmisztikusabb szomorú képe. Ebben a képi temetőben Európa van eltemetve, mélyen nyugszik, meglelte a maga Nyugatját: *recliescat in*

Hangosan hirdeti: mindent feltárok, mindent tisztázok, mindent kiöntök elétek, a fürdővízzel a gyermeket is. Azt a gyermeket – a kép szerint is magát Krisztust –, akit Goya képén a kannibál Szaturnusz megeszik. A borzalom, a rettenet megtörtént, kezdődik a New Age. Ebben már az önző, gyáva, irigy, cselszövő, erőszakos Odüsszeusz nem érvényes. Minden helyett más érvényes, csak a Más érvényes. Ám, hogy valójában min vagyunk túl, arról Goya Szaturnusz képe zsigerekbe hatóan mélyen szól. Ez az, amit a zseniális művészettörténeti tanulmányok sem tudnak megközelíteni, talán csak Eliphas Lévi, mikor ezt írta:

„Beszéltünk már az illuminátusságnak egy XVIII. századi kettészakadásáról; az egyik csoport a természet és tudomány hagyományainak a megőrzői, újra fel akarták építeni a hierarchiát, a másik ezzel szemben a nagy titok nyilvánosságra hozásával mindent egyenlővé akartak tenni, ami által a királyság és a papság megszűnik. Az utóbbiak közt voltak becsvágyók és gazemberek, akik azt remélték, hogy a világ romjain fognak uralkodni, a többiek becsapottak és tökfilkók voltak.

Az igazi beavatottak látták a megijedt társaságot a szakadékba zuhanni, és előre látták az anarchia minden rettenetét. A forradalom, ami később Vergniaud kiváló zsenijét a gyermekeit felfaló Szaturnusz sötét alakjaiban jelenítette meg.”

A magyar csillagtenger

*Szabadabb lettem volna, bátrabb
büszkébb, bizony már eleve,
ha nekünk is: Magyarországnak
lett volna tengere;
ha kamaszként, vággyal tele
elülhetnék, bár képzeletben
nagy sziklás part-meredeken
s alattam zengve-zúgva-élve
– mint zöld erdők kék messzesége! –
a Végtelen*

Illyés Gyula – akit a mai középszer kánonja ki akar csepülni a magyar kultúra élvonalából – így ír arról a felszabadító csábításról, amit a tenger, a lelkünket jó időben, jó pillanatban körbe ölelő, a képzeletet földi tereken túlra ragadó tenger jelent.

Nem kell csavargásra eleve mindig kész Odüsszeusznak lennünk, hogy eleve elcsábítson bennünket a tenger. Elég, ha kis vitorlásan magunkba szívjuk egy hűvös reggelen a vizek felett lebegő sós párát, vagy ha egy csillagfényes éjszakán hanyatt fekve a fedélzeten órákig nézzük a Tejút csillagösvényét, s ha valaki még istenáldotta, istenverte magyar is, akkor az Orion-Nimród csillagkép magához vonzza úgy a képzeletét, hogy ezután a magyar csillagtenger örökké bolygó zsidója, bolygó magyarja marad.

Vélhetőleg ez történt Magyar Adorjával is, mikor leszámolva minden előítéllettel, elindult a magyar múlt szkülés-kharübdisz Holt-tengerén, és előbányászta ennek az addig ezoterikusan titkos múltnak a „holt-tengeri” tekerceit. Talán emellett volt egy másik, alapvetőbb ok is, ami hatott, az a kataklizma, ami a magyar történelemre az első világháborúval és az azt követő nemzetközi bosszúval, Trianonnal fölrobbantotta úgy az addigi magyar történelmet és tudatot, hogy azt a mai napig nem sikerült kiheverni.

Tragédia közben s főleg tragédián túl, talán az életöszön túlműködése által fellobban, felrobban a szellem. Képes az édenre és a pokolra s talán még az igazságra is úgy rátalálni, hogy azt a külső szemlélő (ki az?) skizofréniának értelmezi. Ez a pirkadó szellemi részegség azután bevihet természetesen bennünket a tudat bozótos, parlagfüves tájaira úgy, hogy attól évszázadokig prüszkölhessen a szellem, de én ugye magyarnak számkivette egyre inkább hiszek egy eddig elképzelhetetlen nagy igazság feltörésében még akkor is, ha tudom, hogy ilyenkor a legfontosabb, hogy résen legyen az elme.

A halál képei elől a világ messiás eszmébe menekül, csoda-e hát, hogy a magyar halál képei elől Magyar Adorján magyar-messiás eszméket csiholt. Egy vakmerő mozdulattal lesepert minden addigi délibábos ősmagyar eredetet suméroktól, zsidóktól, keltáktól, finnugoroktól minden távoli-közeli tájról való vándorlás elméletet, és azt mondta, hogy a magyarok őshazája a Kárpát-medence, s lehet, hogy mindenki össze-vissza csavarog a világban, de mi mindig is itt élünk, legfeljebb „turistaként” innen kirajzó törzseink néha visszatértek. Na, ennél nagyobbat csak Zajti Ferenc mondott, jobban mondva kérdezett, hogy egyáltalán zsidó volt-e a Betlehemben, azaz Galileában, a gójok földjén – ahonnan a Tóra szerint semmi jó nem jön – született Jézus Krisztus? Ilyen kérdést csak a Talmud mert feltenni. Na, de amit szabad Jupiternek... A megoldás lehet, hogy az, amit öt éves Janó fiam mondott, mikor az, *amit szabad Jupiternek, nem szabad a kisöörnek* szentenciát hallotta tőlem, azt válaszolta, hogy *amit szabad a kis Jupiternek, nem szabad a nagy öörnek*. Ebből is látszik, hogy a gyermekek még közelebb vannak az isteni igazságokhoz, és azok a népek is, akik megőrizték gyermeki tiszta lelküket.

Bármilyen ügyesen farigcsálták a magyar életfa mélységesen mély múltba nyúló gyökereit, észre kell vennünk, hogy ott szédelgünk a favágás és a mitikus szoborfaragás veszélyesen tilalmas barzakhján. A kérdés az, bemerészkedhet-e egy nép szemtelen jelenlétét kutatva a földi teremtés gyökereihez? Bemerészkedhet-e a fáraói Egyiptomon túl, suméron túl, s főleg az Európát meghatározó Ószövetségen túl? Vagy más oldalról tekintve miért csodálkozik, hogy ennek az Európának őselensége, idegen, nem kívánatos eleme lesz? Délibábosok között a legdélibábosabb, a mások között az elviselhetetlen Más, fehérek között egy kannibál vagy talán kannibálok között egy vegetáriánus. Az ősvizály szerzője, Nimród népe, Babel építője mit keres itt? Hogy mer azzal az őstörténeti délibábsal játszani, hogy ő annak a Nimródnak a népe, aki Ménróthról magyarosított, akinek két fiát nem Finnek és Ugornak, hanem Hunornak és Magornak hívták.

Ez egy olyan ordenárén nagy délibáb, hogy olyat még a tenger sem látott, vagy ha van a tengeren délibáb, akkor az a kísértethajó, amelytől az isten mentse meg a szegény keresztényt.

Most kellene egy kicsit mesélni adriai virágokról, hogy nyugodjon a szellem és a lélek bennem belül és kívül az olvasóban. Vagy csácsogni a ravasz Odüsszeuszról, annak rendkívül veszélyes utazásairól az Adrián, csipkés habokon és bugyikon keresztül. Még mindig egyszerűbb lenne, mint arról mesélni, hogy a Turul népe és a Könyv népe hogyan került végzetesen szembe egymással úgy, hogy közben mindkettő el van varázsolva a tabuk erdejében.

Leginkább úgy kellene mesélni, mint a múlt század egyik legbátrabb szelleme, Arthur Koestler. Minden (majdnem minden) tabuhoz hozzányúlt. A kommunista tabuhoz a *Sötétség délben* (micsoda cím) című regényével. Az erkölcs és a politika viszonyának a tabujához az *Arrival and Departure* című művével. Nem is tudom, megjelent-e magyarul. Meg kellene kérdezni kiváló magyar fordítóját, Makovecz Imre fiát, Benjámint. A mai zsidóság keletkezéstörténetének tabujához *A tizenharmadik törzs* című művével. Különben is, milyen veszedelmesen izgalmas csavargó volt, igazi homo nauticus. A '20-as évek végén Palesztinában egy kibucban élt. Részt vett Zeppelin gróf északi-sarki léghajós expedícióján. 1932-ben a nem veszélytelen Szovjetunióban „körutazott”. 1936–37-ben a spanyol polgárháborúban sertepergelt, s hogy ne feledjem, 1905-től 1919-ig Magyarországon élt, ami szintén nem volt könnyű, ahogy a szintén 1905-ben született apámtól hallottam. Ha valakivel, akkor Koestlerrel szívesen beszélnek erről a bábéli ősbajról. Vele lehetne, mert békén tudnánk hagyni egymást saját előítéleteinkkel, s olyan szellemi hullámokon szörfözhetnénk, hogy belevakulna az, aki a tenger elmocsárosodott partjain dagonyázva nézné.

Néha a gondolatot is lebéntja valami, mint az érrög a vér áramlását a szívhez. Ilyenkor két út van. Át kell vizsgálnunk, hogy elgyávultunk vagy elhülyültünk. Ha egyik sem, akkor csak rossz szellemek szállták meg az auránkat, vagy a jó közeledik, de ezt az első pillanatban nehéz eldönteni. Ilyenkor kell hitegetni magunkat és az esetleges olvasót, hogy a végén elmondunk valami titkot, valami fontosat, egyáltalán valamit. Az írás végül is hitegetéstörténet. Van, aki másokat, van, aki tisztességesebb, csak magát hitegeti, mint a hatvanas évek frusztrált értelmiségije, aki mindenhol lehallgatót, besúgót szimatolva állandóan azt hajtogatta, hogy *manapság csak a besúgó hiszi, hogy az embernek még van valami mondanivalója.* ☒